

BUDUĆNOST EUROPSKE INDUSTRIJSKE BAŠTINE

4. međunarodna bienalna konferencija Industriální stopy, Prag, 17. – 23. rujna 2007.

GORAN ARČABIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

sl. 1. Ekotehnički muzej u Pragu: prenamijenjeno industrijsko postrojenje za pročišćivanje otpadnih voda

sl. 2. Plakat međunarodne konferencije Industriální stopy, Prag, 2007.

sl. 3. Tvořička hala broj 19 u praškom okrugu Vysočany: predviđena prenamjena u školski objekt

U rujnu 2007. godine Istraživački centar za industrijsku baštinu (Výzkumné centrum průmyslového dědictví) Češkoga tehničkog univerziteta u Pragu četvrti je put organizirao bijenalnu međunarodnu konferenciju pod nazivom *Industriální stopy* (*Tragovi industrije*). Od 2001. godine, kada je održana prvi put, konferencija je prerasla u respektabilni skup stručnjaka različitih profila, čiji su interesi i profesionalni angažman vezani za proučavanje, zaštitu te modele prenamjene i mogućnosti iskorištavanja potencijala industrijske baštine. Četvrta konferencija, čija je tema bila *Industrijska baština i održivi razvoj*, okupila je oko 140 sudionika iz Europe, uključujući Tursku, te iz Sjedinjenih Američkih Država, Kanade i Japana, odnosno gotovo 30 izlagača, uglavnom iz europskih zemalja. Glavnina konferencije održavala se u praškome Ekotehničkom muzeju (Ekotehnické Museum), prenamijenjenome industrijskom postrojenju za pročišćivanje otpadnih voda, izgrađenom između 1901. i 1905. godine. Postrojenje smješteno na sjeverozapadu Praga, u nekad industrijskoj, a danas rezidencijskoj četvrti Bubeneč, bilo je u funkciji do početka 1980-ih kao pomoćni pogon suvremenoga kanalizacijskog pročistača. Početkom 1990-ih pokrenuta je inicijativa za njegovu prenamjenu u muzejsku ustanovu, koja je javnosti otvorena 1996. godine. Iako nema stalni postav, Ekotehnički je muzej mjesto različitih društvenih događanja, uključujući povremene izložbe, kazališne predstave i koncerte. Sudionicima konferencije bio je omogućen posjet dijelu odvodnih kanala i kolektora smještenih ispod tvorničke zgrade, koja nosi obilježja industrijske arhitekture početka 20. st., s prepoznatljivim secesijskim oblikovnim elementima.

Konferencija je bila organizirana u četiri bloka, kojima je poveznica bila ideja održivosti industrijske baštine u postindustrijsko doba. U prvom konferencijskom bloku izlagači su iznosili iskustva o promjenama vrijednosnih kriterija u kulturi, ekonomiji i politici te o utjecajima tih promjena na industrijsku baštinu. Naglasak je bio na nekadašnjim industrijskim lokalitetima i objektima kao žarištima budućega urbanog razvoja te održivog razvoja pojedinih krajeva i naselja. Na vidjelo su izašla podudarna i suprotstavljena stajališta različitih interesnih skupina i struka. Uzme li se u obzir činjenica da je Europa kolijevka industrijske civilizacije, razumljivo je da je najviše izlagača dolazilo upravo iz zemalja Europske unije. Nakon pada Berlinskog zida te s tim povezanih tranzicijskih i globalizacijskih procesa,

sl. 4. Tvornička hala broj 19 u praškom okrugu Vysočany: predviđena prenamjena u školski objekt

Europa proživljava razdoblje deindustrijalizacije, koje se snažno odražava na brojne segmente ekonomskoga i društvenog života. Industrija pritom mijenja svoju tradicionalnu ulogu, poprimajući sve više baštinska obilježja i postajući prepoznatljivim dijelom zajedničkoga europskog identiteta.

Među izlagačima valja istaknuti Benjamina Fragnera, inicijatora utemeljenja i ravnatelja Istraživačkog centra za industrijsku baštinu Češkoga tehničkog univerziteta. Po primarnoj vokaciji arhitekt, Fragner je kao pionir industrijske arheologije u Češkoj, a ujedno *spiritus movens* konferencije, zasigurno najpozvaniji stručnjak kada je riječ o istraživanju industrijske povijesti te zemlje. U predavanju je izložio temeljne probleme zaštite vrijednih tvorničkih kompleksa u toj nekad visokoindustrijaliziranoj pokrajini Austro-Ugarske Monarhije, a danas tranzicijskoj zemlji, u kojoj se baštinski interesi sudaraju s (pre)često snažnijim interesima penetrirajućeg kapitala. U devastaciji industrijskih objekata, uništavanju i nestanku arhivske građe te nepromišljenoj transformaciji gradskih blokova i četvrti radi brzog ostvarivanja profita mogla se iščitati sličnost sa situacijom u Hrvatskoj. Bitnu razliku čini okolnost da je Češka utemeljenjem institucije Istraživačkog centra za industrijsku baštinu učinila važan korak u istraživanju i dokumentiranju vlastite industrijske prošlosti, širenju svijesti o potrebi njezine zaštite te pronalaženju modela za kvalitetnu prenamjenu i ponovno iskorištenje napuštenih objekata. Usvojenim projektima i realiziranim primjerima uspješne prenamjene nakadašnjih tvorničkih postrojenja, kao i dijelom srušenim, posve devastiranim ili neadekvatno transformiranim objektima, sudionici konferencije svjedočili su na nekoliko lokacija u praškim četvrtima Holešovice, Karlín i Vysočany te na izletima u rudama bogat kraj oko mjesta Kladno i u gradove Liberec, Železný Brod, Chrástava i Ostrava.

Nazočnost Neila Cossona, svjetskog autoriteta na području industrijske arheologije, potvrdila je visoku razinu konferencije. Dugogodišnji ravnatelj Ironbridge Gorge Museuma, potom National Maritime Museuma i Science Museuma u Londonu, a od 2000. godine predsjednik vodeće nacionalne ustanove za zaštitu kulturne baštine English Heritage, u svom je izlaganju naglasio važnost percepcije industrijskoga naslijeđa u javnosti, koja o industriji kao dijelu univerzalne baštine nema jasno stajalište. Cossons ključnim smatra utjecaj na formiranje pozitivnog javnog mišljenja o nužnosti očuvanja, zaštiti i sadržajnoj prenamjeni vrijednih industrijskih objekata te popularizaciju tog pitanja izvan isključivo stručnih krugova. Iz navedenoga proizlazi da je osnova održivosti u istraživanju i popunjavanju sivih mrlja u poznavanju industrijske povijesti, uključivanje novih spoznaja u obrazovne sustave i informiranje javnosti o industriji kao o bitnom elementu ekonomskoga i društvenog razvoja čovječanstva.

Lars Scharnholtz s neprofitnog Instituta za novu industrijsku kulturu (Institut für neue Industriekultur) predstavio je studiju korištenja potencijala napuštenih industrijskih objekata na njemačko-poljskoj granici. U sklopu transregional-

sl. 5. Dio interijera nekadašnjega tvorničkog objekta u praškom okrugu Holešovice: prenamijenjen u multifunkcionalni kulturni centar *La Fabrika*

nog projekta Europske unije *Nova industrijska kultura: prekogranična suradnja u istraživanju i razvoju*, Institut je od 2005. do 2007. godine analizirao 30-ak industrijskih lokaliteta na području Lužica, u pograničnom dijelu jugoistočne Njemačke i zapadne Poljske (euoregija Spree-Neisse-Bober). U suradnji s lokalnim zajednicama, poduzetnicima i sveučilištima razvijeni su modeli za ponovnu upotrebu industrijskih građevina koje su izgubile svoju primarnu funkciju, i to s ciljem ekološke, ekonomske i kulturne revitalizacije i razvoja cijele regije.

Prvi konferencijski blok zaključio je Norbert Tempel, stručnjak za zaštitu industrijskih objekata Westfälisches Industriemuseuma iz Dortmunda. Tempel je u izlaganju upozorio na opasnosti i nužne mjere opreza pri obnovi i prenamjeni nekadašnjih industrijskih kompleksa u muzejske ustanove, koncentrirajući se na važnost dekontaminacije i tehnike uklanjanja tvari štetnih za djelatnike i posjetitelje budućih muzeja, odnosno lokaliteta.

Drugi blok konferencije bio je posvećen rutama industrijske baštine kao alternativnom obliku turizma te njihovoj integraciji u granicama Europske unije. Među prezentiranim bazama podataka i informacijskim sustavima, projektima u razvoju, studijama i primjerima prenamjene nekadašnjih industrijskih objekata i regija u Češkoj, Slovačkoj i Njemačkoj, dominiralo je izlaganje Wolfganga Eberta. Kao jedan od utemeljitelja i čelnih ljudi projekta *European Route of Industrial Heritage (ERIH)*, čija je svrha zaštita industrijske baštine i iskorištavanje njezinih potencijala u revitalizaciji nekadašnjih industrijskih regija, Ebert je predstavio rezultate ostvarene od 2001. godine naovamo te ciljeve i viziju daljnjeg razvoja. Upozorio je na mogućnost održivosti industrijske baštine u sferi kulturnog turizma te u urbanoj regeneraciji, navodeći primjere uspješne transformacije tvorničkih objekata u njemačkoj oblasti Ruhr. Naglašavajući nužnost međuregionalne suradnje, Ebert je izlaganje zaključio konstatacijom da je europsko tržište dovoljno veliko za konzumaciju te specifične turističke ponude, što potvrđuju dosadašnji rezultati te stalno povećanje broja muzejskih ustanova i lokaliteta umreženih u sustav ERIH.

Značenje i utjecaj institucija (vladinih, nevladinih, sveučilišta, interesnih grupa), njihova uloga i ograničenja u utvrđivanju vrijednosti, prenamjeni i promicanju zaštite industrijske baštine bili su predmetom trećega bloka konferencije. Iz perspektive muzejske struke, taj je dio konferencije bio iznimno zanimljiv jer je ponudio nekoliko oglednih primjera kojima bi se u zaštiti i prenamjeni industrijske baštine i u Hrvatskoj valjalo voditi.

Josef Štulc, predstavnik Češkoga nacionalnog komiteta ICOMOS-a, prezentirao je ulogu Nacionalnoga tehničkog muzeja (Národní technické muzeum) u sprječavanju komercijalizacije i devastacije praškoga Masarykova kolodvora, zaštiti tog objekta te njegovoj prenamjeni u željeznički muzej. Keith Falconer izložio je ulogu institucije English

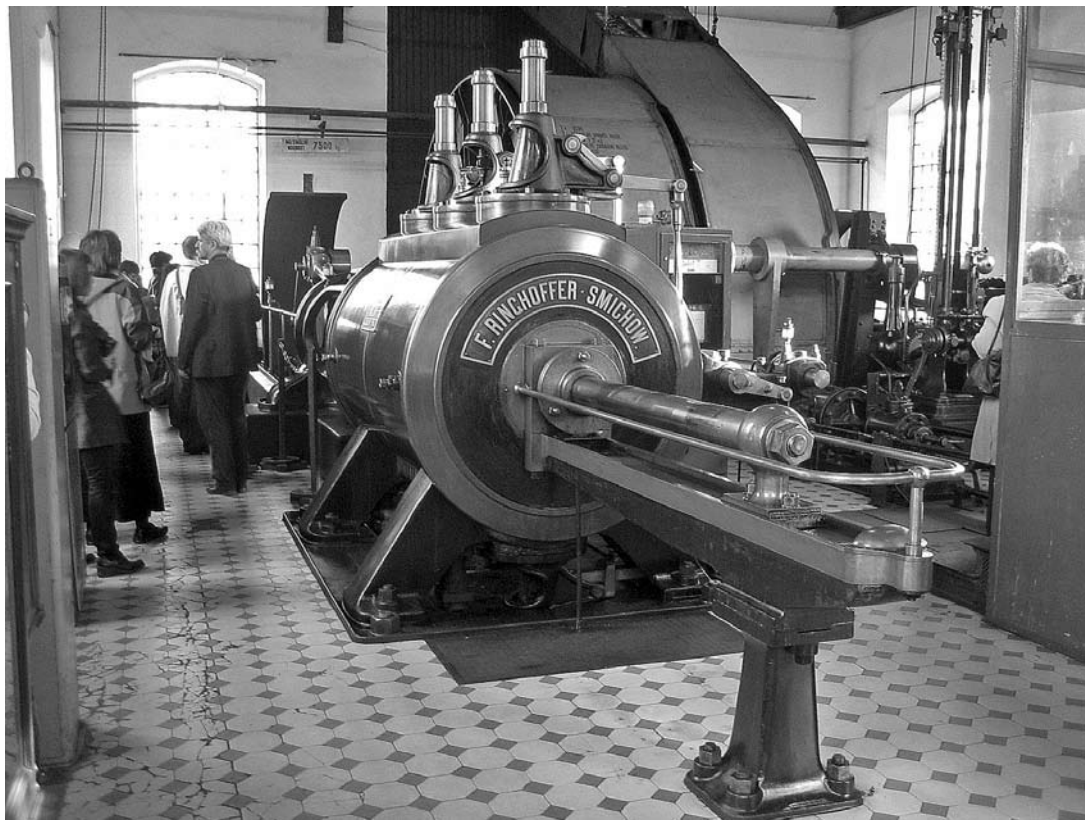
sl. 6. Rudnik Mayrau u okolici mjesta Kladno: muzej na otvorenome

Heritage u zaštiti i očuvanju tradicionalnih engleskih pivovara i pivnica (pubova). Mjigan Bahtiyar Karatosun, predavačica na izmirskom fakultetu *Dokuz Eylül*, prezentirala je ulogu institucija u Turskoj u zaštiti industrijske baštine na primjerima tvornice duhana i cigareta Çiballi te plinare Hasanpaşa, a predsjednica mađarskog komiteta TICCIH-a Györgyi Németh dala je sličan pregled na primjeru prenamjene tvorničkog kompleksa plinare i radničkog naselja sagrađenih početkom 20. st. u budimpeštanskoj četvrti Obuda. Izlažući o institucionalnim ograničenjima, arhitektica Eva Dvořáková istaknula je pozitivna iskustva Istraživačkog centra za industrijsku baštinu Češkoga tehničkog univerziteta u korištenju pomoći volontera pri dokumentiranju industrijske i tehničke baštine u Češkoj.

Jan Světlík, generalni direktor tvrtke *Vítkovice d. d.* iz Ostrave, koja je bila generalni partner konferencije *Industriální stopy*, zaključio je blok predstavljanjem povijesti i vizije razvoja toga industrijskog lokaliteta. Tvrtka je sljednik jedne od najstarijih i najvećih željezara i čeličana u Srednjoj Europi, utemeljene 1828. godine. Preustrojem 1998. godine u tvornici je obustavljena proizvodnja željeza u visokim pećima, a nakon privatizacije 2003. nastavljeni su poslovi na području mehanike, metalurgije, energetike, transportnog inženjeringa te protupožarne tehnologije. Većina nekorištenih proizvodnih postrojenja, uključujući ugljenokop, koksaru, visoke peći, čeličanu te brojne sačuvane industrijske građevine iz 19. st. proglašeni su zaštićenim spomeničkim područjem i u procesu su prenamjene u industrijski park. Kompleks nekadašnje željezare Vítkovice na taj način postaje osnovom jednoga od najperspektivnijih i najznačajnijih projekata održivosti industrijskog naslijeđa u Srednjoj Europi.

Posljednji, četvrti blok konferencije odudarao je od prethodnih nešto ležernijim pristupom izlagača, koji su u dvosatnom okruglom stolu industrijsku baštinu nastojali sagledati kao prostor za promišljanje i kreativnost te kao novi kulturni i umjetnički izričaj. Miloš Vojtěchovský s praške Akademije za izvedbenu umjetnost (Akademie múzických umění v Praze), Frank Eckhardt iz Projektnog centra za suvremenu umjetnost u Dresdenu (Projektzentrum für zeitgenössische Kunst), intermedijски umjetnik Dan Senn iz Portlanda u SAD-u, Dagmar Šubertová, likovna umjetnica i koordinatorica javnih događanja u rudniku Mayrau pokraj mjesta Kladno, Richard Balous, direktor kulturnog centra *La Fabrika* u Pragu, te Louise N. Boucher sa Sveučilišta Ottawa u Kanadi raspravljali su i iznosili vlastita iskustva o prenamjeni gradskih industrijskih zona u poželjna mjesta izvedbe umjetničkih projekata koji djeluju kao katalizator oživljavanja napuštenih prostora.

Zaključne misli konferencije mogu se sažeti u nekoliko teza. Utjecaj na stvaranje pozitivnoga javnog mišljenja presudan je za očuvanje i održivost industrijske baštine, koju treba smatrati dijelom zajedničkoga europskog identiteta i važnim segmentom razvoja ljudske civilizacije. Budućnost industrijske baštine leži u kvalitetnim, ekonomski održivim modelima sadržajne prenamjene nekadašnjih tvorničkih objekata, koji će generirati urbanu ili regionalnu

sl. 7. Detalj interijera strojarnice rudnika
Mayrau

sl. 8. Zgrada predionice *Johanna Priebsha*
nasljednici u okolici Libereca: neizvjesna
budućnost

revitalizaciju. Pritom treba voditi brigu da novi sadržaji budu prihvatljivi širokoj populaciji i primjereni novim društvenim potrebama (kulturi, obrazovanju, rekreaciji, zabavi).

Unatoč jednoglasnom prihvatanju temeljnih ideja konferencije, različiti pristupi njihovoj realizaciji očitovali su se u latentnom sukobu mišljenja sudionika iz zapadnoeuropskih zemalja i zemalja nekadašnjega istočnog bloka. Naime, u bivšim socijalističkim zemljama, gdje civilno društvo nema dugu tradiciju, još je izrazito zastupljen pristup oslanjanja na državne institucije i institucionalizirana provedba projekata. Nasuprot tome, utjecajne nevladine organizacije i stručne interesne skupine u, primjerice, Njemačkoj, inicijatori su i katalizatori društvenih događanja, a nerijetko su i nositelji projekata. Ta činjenica pokazuje razlike u funkcioniranju sustava pojedinih država Europske unije i dugotrajnost procesa tranzicije u Europi, što se posredno odražava i u različitom shvaćanju industrijske baštine.

Primljeno: 18. ožujka 2008.

THE FUTURE OF THE EUROPEAN INDUSTRIAL HERITAGE

The 4th International Biennial Conference Industrialni stopy, Prague, September 17-23, 2007

In September 2007, the Industrial Heritage Research Centre (Výzkumné centrum průmyslového dědictví) of the Czech Technical University in Prague organised, for the fourth time, a biennial international conference entitled *Industrialni stopy* (In the footsteps of industry). Since 2001, when it was held for the first time, the conference has turned into a very worthwhile conference of experts of various backgrounds, their interests and professional work, however, all being connected with the study, protection and models of change of purpose and possibilities of using the potentials of the industrial heritage. The fourth conference, the topic of which was the Industrial Heritage and Sustainable Development brought together about 140 participants from Europe, including Turkey, and the USA, Canada and Japan, with almost 30 lecturers, mainly from Europe. The major part of the conference took place in the Eco-Technical Museum in Prague, a converted industrial effluent treatment plant built between 1901 and 1905. The conference was organised in four blocks, the link between them being the idea of the sustainability of the industrial heritage in a post-industrial time.

The conclusions of the conference can be summed up in several propositions. The influence on creating a positive public opinion climate is crucial for the preservation and sustainability of the industrial heritage, which should be thought of as being a part of the common European identity, and an important segment in the development of human civilisation. The future of the industrial heritage lies in high quality and economically sustainable models for converting the contents of the one-time factory buildings thus generating urban or regional revitalisation. Here it is necessary to take care that the new substances are acceptable to the general population and also appropriate to new social needs (culture, education, recreation, entertainment).

In spite of the unanimous acceptance of the basic ideas of the conference, various different approaches to putting them into practice were manifested in the latent conflict of opinions between those from the countries of western Europe and those from the lands of the one-time eastern bloc. For in the former socialist countries, where civil society has no very long history, there is still a highly visible reliance on state institutions and the institutionalised implementation of projects. By contrast, the influential non-government organisations and special interest groups in, for example, Germany, are initiators and catalysts of social events, and are very often the principals in projects. This fact shows the differences in the functioning of the systems of the separate states of the EU and the long-lasting nature of the transition process in Europe, which has an indirect reflection on the different understandings of the industrial heritage.